

Wajda – 80

Idén márciusban lett 80 éves. Nem sok híre jött annak, hogyan ünnepelték otthon az évfordulót, inkább újabb tervéről hallottunk. Arról, hogy filmet szándékozik készíteni – Katyńról. Katyń? Folyóiratunk egyszer már tudósított arról, szóval és képpel, milyen eseményt is takar ez a helységnev. 1939 őszén Lengyelországba előbb nyugatról a Wehrmacht, majd keletről a szovjet Vörös Hadsereg özönlött be. A két megszálló gyűjtötte a hadifoglyokat, akik közül valahol Katyń környékén eltűnt jó néhány ezer. (Az Anders-hadsereg szerveződésekor Moszkvában vált először nyilvánvalóvá a hiány. Ide is újabb magyarázat kívántatik. Anders-hadsereg? Az angol, amerikai vezetők kérésére Sztálin kiengedte a németek ellen harcolni akaró lengyel foglyokat, de Iránon keresztül, hogy Európa déli részén csatlakozhassanak a szövetséges erőkhöz. Hosszú-hosszú úton jutottak el Dél-Olaszországba, ahol ők foglalták el az addig bevehetetlen Monte Cassinó-i hegy-kolostor erődítményt. „Vörös pipacsok Monte Cassinónál”. Néhányan ismerik e dalt. (Lásd bővebben Kovács István: *A Monte Cassinó-i pipacsok – Az Anders-hadsereg története*, Európai Utas, 57. szám.)

Eddig nem is szóltam Wajdáról, a filmrendezőről, csak a filmek megértéséhez, megítéléséhez kellett en-

Lotna

nyi kiegészítés. Még egy mellékszál. A *Pan Tadeusz* első, nem hivatalos budapesti bemutatóján tudtuk meg (Jancsó Miklós mesélte), hogyan találkozott valamelyik nyolcvanas évekbeli moszkvai filmszemlén Daniel Olbrychskivel, a Wajda-filmek egyik idoljával. Jancsóék a zárófogadáson (réginek szokás szerint), énekeltek, többek között ezt a *Czerwone maki na Monte Cassinó*t (lásd e dalról bővebben még Tóth Péter *Lengyelországi útinapló – jegyzetek nélkül*, Európai Utas, 41. szám). Olbrychski a dalt hallván odament hozzájuk. Az asztalok tetején lépkedve. Olyan volt az egész, mint egy részlet valamelyik Wajda-filmből. (Valahol a *Hamu és gyémánt* és *A vasember* közötti időszakból.)

Katyńnyal egyébként azért kezdtem e rendhagyó születésnapos köszöntőt, mert a 80 éves Wajda most ké-

szül filmet csinálni a fogolytáborról, emléket állítva a kivégzett lengyel katonatiszteknek. Köztük az apjának. Még egy zárójeles információ. A Katyń szovjet vérengzésnek (bár ők a németeket vádolták) gyorsan terjedt a híre. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a második világháború vége felé előretörő szovjet hadsereget bizalmatlanul és a történelmi csatlakozási lehetőségeket elszalasztva várták Kelet-Közép-Európa népei, katonái. Még egy második világháborús Wajda-film: a *Lotna*. Azóta jelképe a lengyel magatartásnak (nem mindig dicséretileg) a „lovak a tankok ellen”.

Hamu és gyémánt

Nem folytatom a részletező-magyarázó legendáriumot – hisz ez az írás köszöntő. Köszöntjük a nagy művészt, aki a csak rá jellemző kvalitásaival mondta el Lengyelországról (s ezáltal Közép- és Kelet-Európáról is) az igazságot – háborúról és háború utáni állapotokról, a létező szocializmus elleni egyre erősödő ellenállásról. (Lásd *A vasember*; *A márványember*.)

Még egy érdekesség: Wajda soha nem emigrált Lengyelországból. És ez a nagy lengyel művészek közül csak keveseknek adatott meg: gondoljunk Chopintól kezdve Mickiewiczre, Sienkiewiczre, Miłoszra, Herbertre, Gombrowiczra. Nem sorolom a neveket.

Wajda elsősorban otthon alkotott, otthon élt. Még egy sajátosság: filmrendezőben ritka az olyan irodalomszeretet (és-ismeret!), mint az övé. Megcsinálta, sikerre vitte (s végig versben beszélve) a *Pan Tadeuszt* vagy Reymont regényéből *Az ígéret földje* című antikapitalista eposzt. De megcsinálta a *Menyegzőt* (színpadon is sokszor), a *Nyírfaligetet*, *A wilkói kisasszonyokat*, a *Hamvakat* (*Légió* címen).

Még annyit: kiváló színházi rendező és közéleti ember, fegyelmezett, kedves és udvarias. Közvetítők ajánlására nyilván, de a legelső időktől, az 1990-es évek elejétől támogatta az *Európai Utast*, adott interjút, eljött lengyelországi találkozóinkra, találkozott velünk Buda-

Vázlat a *Tájkép csata után* című filmhez

pestén. Tud rólunk (erre büszkék vagyunk), mi számíthatunk rá. Láttam 70. születésnapjának ünneplését a gdyniai filmszemlén. Jó volt nézni odaseregglő színészeit – a szép nőket (kissé érettebben) s a daliás és nagyon lengyel férfiakat.

Szenvedély, halál, pátosz, szerelem – Wajda nyelven lengyel értelmezést kaptak ezek a fogalmak, művei pedig megjelenítik *Poluskát*. Azt persze nem lehet nem észrevenni, hogy mennyire sokszor ismétlődik egy szituáció – Cybulski, Olbrychski arcán (*Tájkép csata után*), amelyből megértjük a lényegét, a lengyel történelmet. Wajda hősei tudják, jó volna élni. De hát közbeszól a sors, a háború, és meghalni muszáj.

Wajda életműve mára kikerülhetetlen és marandó.

Isten éltesse még sokáig a 80 éves mestert, jó munkát, jó egészséget az *Európai Utas* munkatársai nevében!

Módos Péter

Módos Péter, Andrzej Wajda és Szenyán Erzsébet, Krakkó, 1994

